

літоти, перифрази, антитези, крім того, мають місце такі фонетико-синтаксичні фігури обрамлення тексту, як епанакса, анапакса та їхні відповідні різновиди і под. Базуючись на омонімії, синонімії, антонімії, використовуючи числівникові та займенникові форми, шістдесятники зреалізують мовну гру, гру формами і смислами» (с. 271), адже «семантика і прагматика дискурсивних слів та виразів української мови, насамперед числівникових форм, безпосередньо пов'язана з міфологізованим, сакралізованим, ідеалізованим, соціалізованим сприйняттям названих категорій, а також із чинником їхнього психологічного сприйняття, зокрема індуктивно-емпіричного, культурно-типологічного й індивідуалізованого, що відображається у відповідних міфологемах, ідеологемах і психологемах, які впродовж розвитку мови розширюють свою концептуальну наповненість завдяки новим змістам» (с. 270).

Перспектива студіювання пов'язана не лише з розширенням дослідження текстової площини функціонування дискурсивних елементів і встановлення через наявність таких елементів психотипів монолінгвоперсон, а й із послідовним розглядом кількісних та якісних характеристик таких дискурсивних слів, формуванням відповідних корпусів текстів як підґрунтя створення актуальних на сьогодні лексикографічних праць. Подібний підхід відповідає запитам текстової лінгвістики, перекладознавства, когнітивної, функційної, комунікативної лінгвістики.

*Анатолій Загнітко*

### ГРАМАТИЧНА АНАЛОГІЙНІСТЬ

Рецензія на книгу: Канюшкевіч М. І. Беларускія злучнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка. У з ч. Ч. 1. Дыяпазон А–З. Гродна: ГрДУ, 2019. 302 с.

Уже за самою назвою дослідження можна побачити, що воно є продовженням відомої не лише в Білорусі, а в усьому слов'янському світі книги: М. І. Канюшкевіч “Канюшкевіч М. І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 1 : Дыяпазон А–Л. Гродна: ГрДУ, 2008. 492 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 2 : Дыяпазон М–П. Гродна: ГрДУ, 2010. 619 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 3 : Дыяпазон Р–Я. Гродна : ГрДУ, 2010. 535 с.”, на яку свого часу було декілька рецензій в українських виданнях (Загнітко А. Східнослов'янський прийменник : Єдина гіпотеза ↔ національна концепція. Рецензія на кн.: Канюшкевіч, М. І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 1 : Дыяпазон А–Л. Гродна : ГрДУ, 2008. 492 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 2 : Дыяпазон М–П. Гродна : ГрДУ, 2010. 619 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 3 : Дыяпазон Р–Я. Гродна : ГрДУ, 2010. 535 с. / Анатолій Загнітко, Ганна Бардукова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2012. Вип. 24. С. 206–213; Загнітко А. Граматика прийменникових одиниць білоруської мови : Рец. на кн.: Канюшкевіч, М. І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 1 : Дыяпазон А–Л. Гродна: ГрДУ, 2008. 492 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 2 : Дыяпазон М–П. Гродна: ГрДУ, 2010. 619 с.; Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 3 : Дыяпазон Р–Я. Гродна : ГрДУ, 2010. 535 с. / Анатолій Загнітко, Марина Михальченко // Науковий вісник Херсонського державного університету : Сер. Лінгвістика : зб. наук. праць. Вип. XIV. Херсон: Херсонський державний університет, 2011. С. 376–384; Загнітко А. Рецензія на кн.: Канюшкевіч, М. І. Беларускія прыназоўнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка : [У 3 ч.] / М. І. Канюшкевіч. Ч. 1 : Дыяпазон А–Л. – Гродна : ГрДУ, 2008. 492 с.; Ч. 2 : Дыяпазон М–П. Гродна : ГрДУ, 2010. 619 с.; Ч. 3 : Дыяпазон Р–Я. – Гродна : ГрДУ, 2010. 535 с. / А. Загнітко, М. Михальченко // Мовознавство. 2012. № 4. С. 91–96 та ін.). Словник білоруських прийменників та їхніх аналогів було опрацьовано й підготовлено до друку в межах міждержавного наукового проекту “Слов'янські прийменники: синхронія і діахронія”, у якому брали участь Донецький національний університет (м. Донецьк) (тепер – Донецький національний університет Україна імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна), Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов (Горлівка; тепер – м. Бахмут), Московський університет ім. М. В. Ломоносова (м. Москва, Росія), Гродненський державний університет імені Янки Купали (м. Гродно, Білорусь), згодом до наукового проекту долучилися Ч. Ляхур (м. Опольє, Польща), а також лінгвісти Чехії, Болгарії та ін. У межах проекту проблемною групою у складі автора рецензії, Іллі Данилюка, Ганни Ситар та Інни Щукіної було опрацьовано корпус українських прийменників й опубліковано відповідний словник (Загнітко А. П. Словник українських прийменників : словник / Анатолій Панасович Загнітко, Ілля Григорович Данилюк, Ганна Василівна Ситар, Інна Анатоліївна Щукіна. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 416 с.), уже названий словник М. Й. Конюшкевич, згодом з'явився також перший випуск словника російських прийменників (Всеволодова М. В., Кукушкіна О. В., Поликарпов А. А. Русские предлоги и средства предложного типа : материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1 : Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [под общ. ред. М. В. Всеволодовой]. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. 304 с.) з відповідною рецензією (Загнітко А.

Сучасна прийменникова граматики. Рец. на кн.: Всеволодова М. В., Кукушкина О. В., Поликарпов А. А. Русские предлоги и средства предложного типа : материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 1 : Введение в объективную грамматику и лексикографию русских предложных единиц [под общ. ред. М. В. Всеволодовой]. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. 304 с. / Анатолій Загнітко, Наталія Куш // Linguistic Studies : international collection / Ed. by A. P. Zahnitko. Donetsk: DonNU, 2014. Vol. 29. P. 252–257), де ще пізніше: Всеволодова М. В., Виноградова Е. Н., Чаплыгина Т. Е. Русские предлоги и средства предложного типа : материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления. Кн. 2 : Ресурсы русских предложных единиц: А–В (объективная грамматика и лексикографию русских предложных единиц [под общ. ред. М. В. Всеволодовой]. Москва: УРСС, 2018. 800 с.), ще пізніше: Lachur Cz. Polskie przyimki wtórne I jednostki o funkcji przyimkowej w użyciu realnym : [materiały do słownika (w zestawieniu z językiem rosyjskim)]. Т. 1: a conto – oprócz. Opole, Кęпра: Wydawnictwo NOWIK Sp.j., 2019. 425 s.). До цього можна додати і монографії – колективні й індивідуальні, дисертації, не кажучи уже про значну кількість наукових статей, наукових конференцій, семінарів із проблем міжнародного наукового семінару. Аналіз усієї сукупності наукових студійовань ще чекає свого дослідника. Напевно, сьогодні можна говорити про необхідність створення цілісного експериментально-дослідницького корпусу досліджень, виконаних у межах заявленого наукового проекту, де ґрунтовно було опрацьовано проблему співвідношення прийменників та їхніх аналогів, а також кваліфікацію мовних одиниць ‘у значенні прийменника’, ‘у функції прийменника’, не кажучи уже про питання еквівалентності та багато іншого. Такий розлогіий відступ від класичного зразка рецензії мотивований тим, що проф. М. Конюшкевич від самого початку роботи в межах наукового проекту «Слов’янські прийменники: синхронія і діахронія» заявила про себе високою продуктивністю, креативністю в аналізі прийменникових одиниць, умінням охопити обстежуваний матеріал у своїй цілісності. Тому не даремно в дослідженнях цього напрямку такий високий індекс покликань на її праці (пор., наприклад: Загнітко А. П., Виноградова К. М., Данилюк І. Г., Загнітко Н. Г., Куш Н. В. та ін. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів: монографія. Донецьк: Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. 209 с.).

Рецензований словник присвячений одному із функційно навантажених класів релятивних одиниць – сполучникам. Словник у багато чому подібний на попередню лексикографічну працю авторки, По-перше, за науковим завданням: подати інвентаризацію сполучників та суміжних із ними мовних одиниць білоруської мови. По-друге, за методологічним підходом: опертя на концепцію морфосинтаксису й пошук структури аналізованого класу одиниць, із належною й адекватною увагою до периферії цього класу. По-третє, за методичним і технічним вирішенням та напрацюванням опису, ліво- та правобічним структуруванням словникової статті: обрано функційний ракурс опису зібраного масиву союзних засобів із визначенням списку майже десятка параметрів атрибуції.

Структура нового словника також корелює з попереднім словником: містить у своїй структурі дві частини – власне монографічну та реєстр сполучних засобів. Власне монографічна частина ще раз переконує, що перед читачем концептуально викінчена новітнього характеру наукова праця з авторським баченням статусу сполучникових засобів та їхніх аналогів, кваліфікацією таких аналогів та їхньої межі. Перша частина супроводжувана списком проблемної та цитованої літератури. Друга ж частина має термінологічний словник, що істотно полегшує сприйняття тлумачення слолучників та їхніх аналогів: “**Сурсіў** – дэнататыўная роля сітуантнага – крыніца сітуацый, цэлае, адкуль бярэцца частка” (с. 298). Наявний також список необхідних скорочень та умовних позначень.

Кожна стаття у словнику уміщує не лише реєстрове слово, його тлумачення, а й відповідний фактичний матеріал, висвітлення позицій тождності (синонімія), а також встановлення відповідника в російській мові: “**З тым выключэннем, што** Фармант кандытыва ў СС<sup>залеж</sup> (складаназалежны сказ – А. 3.) з карэляц. (карэцяцыйная сувязь – А. 3.); супрацьст.-уступальн. (супрацьстаўляльныя адносіны; уступальныя адносіны = супрацьстаўляльныя-уступальныя адносіны – А. 3.). *Такім чынам, складзены мною «алфавіт шыфравальшчыка», набліжаўся да сучаснага беларускага алфавіта, з тым выключэннем, што ў ім не было літары э (яе ў той час вогуле не было) і, вядома, ў (У. Караткевіч). Сін. З той розніцай, што. Рус. С тем исключением, что (с. 278).*

По за усяким сумнівом, рецензований словник М. Й. Конюшкевич є новаторською працею за низкою моментів. Насамперед, подано широкий погляд на клас сполучних засобів у білоруському синтаксисі, який істотно ширший ніж межі традиційних сполучників, і це надзвичайно важливо для об’єктивної граматики білоруської мови. Надзвичайно захопливе для шанувальників лексикографічної праці теоретичне обґрунтування функційного статусу сполучних засобів, лінійно-позиційного закріплення та ін.

Особливо цінною в дослідженні є увага авторки в описі сполучників та їхніх аналогів до функціонування цих мовних одиниць, прив’язування до чинників тексту та комунікативних завдань мовця, що наближає дослідницьку манеру проф. М. Й. Конюшкевич до ідей магістрального напрямку в лінгвістиці – граматики конструкцій.

Лексикографічна праця М. Й. Конюшкевич «Беларускія злучнікі і іх аналагі. Граматыка рэальнага ўжывання. Матэрыялы да слоўніка. Ч. 1. Дыяпазон А–З» із адекватним теоретичним обґрунтуванням аналізованої проблеми приверне увагу свіх шанувальників – від наукових працівників до студентів і практиків – учителів і журналістів, а також усіх тих, хто за напрямом своєї діяльності є активним учасником сучасної комунікації.

Анатолій Загнітко